

Moğol Yazısının Tarihî Gelişimi ve Moğolların Kullandıkları Alfabeler

*Historical Development of Mongolian Script and Alphabets
Which Were Used by Mongols*

Feyzi ERSOY*

ÖZET

Moğolca bugün, Moğolistan'da ve Moğolistan dışında yaklaşık 6 milyon kişi tarafından konuşulan bir dildir. Bu çalışmada, Moğolların tarih boyunca kullandıkları alfabeler üzerinde durulmuştur. Moğol yazısının ortaya çıkışı, bu yazının özellikleri ve gelişim safhaları ile Moğolların geçmişte kullandıkları diğer yazılar hakkında bilgi verilmiştir. Klasik Moğol alfabesinin Uygurlardan alındığı yönünde görüşler olmakla birlikte buna karşı çıkanlar da olmuştur. Moğolların Kiril alfabesini kabul tarihi ise 1941'dir.

ANAHTAR KELİMELEER

Moğolca, yazı, alfabe

ABSTRACT

Mongolian is a language which is spoken approximately by 6 million people in Mongolia and outer Mongolia. This paper deals with the scripts which were used by Mongols in the flow of history. Some information is given on the emerge of Mongolian Script, on the properties and development stages of this script, and on the scripts formerly used by Mongols. Although there are some views that classical Mongolian script was adopted from Uigurs, there are many people who are against this view. Mongols adopted Cyrillic alphabet in 1941.

KEY WORDS

Mongolian language, Script, Alphabet

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü.

Altay dilleri arasında kabul edilen Moğolca, bugün ağırlıklı olarak Moğolistan, Çin ve Rusya'da konuşulan bir dildir. Kaynaklarda Moğolca konuşanların sayısı, 5-8 milyon arası gösterilmiştir.¹ Standart Moğol dili, Halha Moğolcasına dayanmaktadır. Moğolların Çin'de yaşadığı bölge genellikle İç Moğolistan (Inner Mongolia) adıyla bilinir (Katzner 2005: 203). Bugünkü Moğolistan Cumhuriyeti'nin toprakları da Dış Moğolistan (Outer Mongolia) diye adlandırılmıştır (Janhunen 2003:177).

Poppe, Moğol yazı dilinin tarihini üçe ayırmıştır: Klasik öncesi, Klasik ve Çağdaş (Poppe 1992: 3).

Moğol yazısına ait mevcut bilgiler çok fazla değildir. Cengiz Han döneminden önce Moğollarda yazının kullanılmadığı düşünülür (Roux 2001: 526). Moğol yazısına ait ilk malzeme Cengiz Han'ın yeğeni Yesunke adına dikilen 1225 tarihli dikili taştır. Moğol yazısı, yukarıdan aşağı yazılan 21 harften oluşmaktadır. Bu yazının iki ana dönemi vardır. İlk dönem, 17. yüzyıla kadar sürmüştür. Bu dönemde, özellikle 13.-15. yüzyıllar arasında harfler Uygurcadan alındıkları şekilde, herhangi bir değişiklik yapılmaksızın kullanılmıştır. Daha sonra harflerde Tibetçe ve Sanskritçe sesleri vermek için bazı küçük değişiklikler yapılmıştır. Moğol yazısının ikinci safhası, 17. yüzyılda Tibetçeden yoğun bir şekilde Budist metinlerinin tercüme edilmesiyle başlar. Bu dönemde sayısız Budist metni yayımlanmış; yazı dili de oldukça değişmiştir. 17-18. yüzyıllar Klasik Moğolca diye adlandırılmıştır (Poppe 1965: 15-17).

Kaynakların çoğunda Moğolların alfabelerini 13. yüzyılda Uygurlardan aldıkları belirtilmiştir (Poppe 1965: 15; Roux 2001: 526; Katzner 2005: 203). Moğol araştırmacı Çoymaa, Moğol yazısının kaynağı ile ilgili iki rivayetten bahseder. Bunlardan ilki 18. yüzyılda Ravcamba Danzandagva'nın yazdığı gramerde yer alan bilgilerdir. Burada, Sac Bandid Gungaacaltsan adlı bir kişinin Moğollara yazı konusunda yardım etmek için düşünürken, gece bir kadının gelip ona tapınması anlatılır. Gelen kadının omzunda uzun bir tahta çubuk vardır. Rivayete göre, bunu gören ve ilham alan Sac Bandid, Moğol yazısını oluşturmuştur (Çoymaa 2003: 210).

¹ Moğolca konuşanların sayısı, Katzner ve Malmkjaer'de 5 milyon (Katzner 2005: 203; Malmkjaer 1991: 424), http://en.wikipedia.org/wiki/Mongolian_language adresinde 5.7 milyon, Colombia Encyclopedia, Sixth Edition, 2005 (<http://www.highbeam.com/library/>)de 6 milyon, Rita Kullmann ve D.Tserenpil'de ise yaklaşık 8 milyon olarak verilmiştir (Kullmann-Tserenpil 2001: 2).

İkinci rivayet ise, Yuan Ulusu Tarihi'nin 124. bölümünde yer alan Uygur memuru Tatatunga ile ilgilidir. Buna göre, Cengiz Han, Naymanları yendiğinde, Tatatunga, Nayman ulusunun damgasını alıp kaçarken Moğollara yakalanmıştır. Cengiz, Tatatunga'ya "Bütün dünya ulusları benim olmuşken damgayı alıp nereye kaçyorsun?" diye sorunca Tatatunga ona "Bu damgayı korumak memurun vazifesidir" diye cevap vermiştir. Cengiz bu sefer; "Sen çok dürüst bir adamsın. Bu damgayı nerede kullanıyorsun?" diye sorunca Tatatunga da "Maaş vermek, bilginleri onaylamak gibi işlerde kullanıyorum." demiştir. Bu, Cengiz'in hoşuna gitmiş, bundan sonra idari işlerinde damgayı kullanmaya başlamış ve işlerin başına Tatatunga'yı getirmiştir. Cengiz, bu yazının oğulları ve kardeşleri tarafından da öğrenilmesini sağlamıştır (Çoymaa 2003: 211). Aslında burada Naymanlardan alınan şeyin yazı değil de damga olduğu ortadadır. Tabii, Çoymaa Moğol yazı dili tarihini ele alırken bu olayı da atlamamıştır. Damganın üzerinde birtakım yazıların olduğu tahmin edilebilir.

Çoymaa, Cengiz'in 1204'te Naymanları yendiği haberini doğru bulmuş; bunun Sanceyev tarafından da doğrulandığını belirterek rivayete olumlu yaklaşmıştır (Çoymaa 2003: 211). İç Moğolistanlı bilim adamı Danzan da Moğolların yazıyı Uygurlardan aldığını düşünmektedir. Fakat ona göre bu yazı 1204'ten daha önce, hatta 10. yüzyıldan da önce alınmıştır. Danzan, yazının Uygurlardan alınış tarihinin 805-840 veya 971-1125 yılları arasında olmuş olabileceği görüşündedir (Çoymaa 2003: 212).

Bir başka Moğol araştırmacı Şagdarsüren ise Moğol yazısının 13. yüzyılda Uygurlardan alındığı fikrine katılmamaktadır. Bu görüşü inandırıcı bulmayan Şagdarsüren'e göre Moğollar ve Uygurlar yazıyı aynı zamanda (6.-7. yüzyıllarda) Soğdlardan almışlardır (Şagdarsüren 2001: 36; Çoymaa 2003: 212). Laufer ve Vladimirtsov gibi bilim adamları, Uygurca ve Moğolcada bulunan dinî terimlerin çoğunun Soğdça üzerinden Moğolca ve Uygurcaya geçtiğini söylemişlerdir. Ramstedt de bunu desteklemiştir (Şagdarsüren 2001: 36).

Şagdarsüren, Moğol yazısının 1205 yılında Uygurlardan alındığı bilgisinin yaygın olduğunu belirtmiş; fakat Moğol yazısının 13. ve 14. yüzyıl Moğol diyalektlerinin özelliklerini değil daha eski Moğol dilinin özelliklerini yansıttığını ifade etmiştir. Şagdarsüren, Vladimirtsov ve Rinçin gibi bazı bilim adamlarının da Moğol yazısının özelliklerinin daha önceden oluşmuş olduğunu düşündüklerini söylemiştir. O, bununla ilgili tarihî bir belgeden de bahsetmiştir. Bu da, Güney Sün hanedanı (1127-1279) zamanında Moğol diyarına gelmiş iki elçinin bildirdiklerine göre, Moğolların Uygurcaya benzer bir yazı kullanmakta olduklarıdır (Şagdarsüren 2001: 34, 35). Çin tarihinde Çin-

ce yazılmış pek çok Moğolca kelime bulunduğu da değinen yazar, bu kelimelerin bilim adamlarınca gözden geçirildiğini ve Ligeti'nin de, söz konusu malzemenin eski Moğolcanın özelliklerini yansıttığı görüşünde olduğunu söylemiş ve onun Moğol yazısının 13. yüzyılda oluştuğu fikrine şüpheli yaklaştığını belirtmiştir (Şagdarsüren 2001: 35).

14 işaretten oluşan Uygur alfabesinin Moğolcadaki bütün sesleri yansıtmadığı yolundaki görüşler (Çoymaa 2003: 212) Moğolları yeni alfabe arayışlarına ya da yazılarını geliştirme yoluna itmiştir. 15.-17. yüzyıllarda tercümelemlerle birlikte klasik yazı dili oluşmuş, doğru yazılış kuralları rayına oturmuştur. 13. asırdan beri Gungacaltsan, Çoymaa-Odser, R. Danzandagva, A. D. Lhaaramba, O. Cam'yan, S. Şagc gibi isimler Moğol yazısını geliştirmişlerdir (Çoymaa 2003: 214). Moğolların geliştirdikleri ve kullandıkları alfabeler şunlardır:

Hyatan Yazısı

Bu yazıyla yazılmış sadece birkaç parça bulunmuştur. Büyük ve Küçük Yazı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Büyük yazının birkaç bin işaretten oluşan Çin yazısı gibi olduğu düşünülmektedir. Bu yazıya ait elde belge mevcut değildir. Küçük yazıdan günümüze kadar 378 işaret bulunmuştur. Büyük yazı 920 yılında, Küçük Yazı da büyüğünü geliştirmek için 925 yılında oluşturulmuştur (Şagdarsüren 2001: 43-45).

Dörvölcin Biçig (Dört Köşe Yazı) veya Phags-Pa

1269 yılında Kubilay hanın emriyle Pagva Lam Lodayaltsan (1235-1280) tarafından meydana getirilen bu yazı, devlet yazısı olmuştur (Şagdarsüren 2001: 46; Roux 2001: 526; Çoymaa 2003: 217). Vladimirtsov bu yazı için "13. yüzyılın uluslar arası alfabesi" ifadesini kullanmıştır (Şagdarsüren 2001: 46).

Şen-Si-Min'in *Fan-Şu-Kao* adlı eserinde Phags-Pa'nın 43 harften meydana geldiği ifade edilmiştir. Fakat Yuan Ulusu Tarihi'nde yazının 41 harften oluştuğu belirtilmiştir. Bu 41 harfin 23'ü Moğolca kelimeleri, diğerleri ise yabancı kökenli kelimeleri yazmakta kullanılmıştır. Yazının şekli genellikle, Tibet yazısına benzetilmiştir. Yazılışı Moğol yazısı gibi yukarıdan aşağıya doğrudur. Çoymaa, rahibin yazıyı oluştururken şeklini Tibetçeye, kurallarını da Moğolcaya benzettiğini söylemiştir (Çoymaa 2003: 218).

Bu yazının görüldüğü eserler şunlardır:

- a. Hakanlara ve başka şahıslara ait çeşitli buyruklar.

- b. Payz denen bazı belgeler.
- c. Çeşitli eserler. Bunlardan birkaçı günümüze ulaşmıştır. *Subaşid* adlı eser bunlardan biridir. Yırtık bir sayfası bulunmuştur. Bunu Ramstedt incelemiştir. O, bunun Budizm ile ilgili bir kitabın sayfası olduğunu öne sürmüştür. Daha sonra Aalto, bunun *Subaşid*'in bir parçası olduğunu ispatlamıştır.
- ç. Tamga ve sikkelerde. Tapınaklarda bulunan çeşitli yarlıklarda. (Çoymaa 2003: 220-221)

Roux, bu alfabenin çok karmaşık olduğu için tutulmadığını ve kısa sürede kullanımdan kalktığını belirtmiştir (Roux 2001: 526).

Phags-Pa Alfabeti:²

S i l a b a r i o s d e e s c r i t u r a t i b e t a n a											
Valor	Dbu- can	Dbu- med	'Akhyug yig	Passepa	Lepcha	Valor	Dbu- can	Dbu- med	'Akhyug yig	Passepa	Lepcha
ka	ཀ	ཁ	ཀ	ཀ	ཀ	t s a	ཀ	ཁ	ཀ	ཀ	ཀ
kh a	ཁ	ཁ	ཁ	ཁ	ཁ	t h s a	ཁ	ཁ	ཁ	ཁ	ཁ
g a	ག	ག	ག	ག	ག	d z a	ག	ག	ག	ག	ག
ñ a	ང	ང	ང	ང	ང	w a	ང	ང	ང	ང	ང
č a	ཅ	ཅ	ཅ	ཅ	ཅ	z a	ཅ	ཅ	ཅ	ཅ	ཅ
č h a	ཆ	ཆ	ཆ	ཆ	ཆ	z a	ཆ	ཆ	ཆ	ཆ	ཆ
g a	ཇ	ཇ	ཇ	ཇ	ཇ	a	ཇ	ཇ	ཇ	ཇ	ཇ
ñ a	ཉ	ཉ	ཉ	ཉ	ཉ	y a	ཉ	ཉ	ཉ	ཉ	ཉ
t a	ཏ	ཏ	ཏ	ཏ	ཏ	r a	ཏ	ཏ	ཏ	ཏ	ཏ
t h a	ཐ	ཐ	ཐ	ཐ	ཐ	l a	ཐ	ཐ	ཐ	ཐ	ཐ
d a	ད	ད	ད	ད	ད	s a	ད	ད	ད	ད	ད
n a	ན	ན	ན	ན	ན	s a	ན	ན	ན	ན	ན
p a	པ	པ	པ	པ	པ	h a	པ	པ	པ	པ	པ
p h a	ཕ	ཕ	ཕ	ཕ	ཕ	' a	ཕ	ཕ	ཕ	ཕ	ཕ
b a	བ	བ	བ	བ	བ	f a	བ	བ	བ	བ	བ
m a	མ	མ	མ	མ	མ						

Galig Yazısı

1587 yılında Ayuuş, Moğolcanın transkripsiyonunu yapmıştır. Bu hem *j* ve *y*'nin yazıda ayırt edilmesine yardımcı olmuş hem de Uygur alfabesinde bulunmayan *p*, *f*, *ts*, *k*, *lh* gibi bazı seslerin yazılabilmesini sağlamıştır. Rinçin,

² Alfabe, www.proel.org/alfabetos/tibetano1.gif adresinden alınmıştır.

Ayuuş'un bu yazıyı oluşturmasından sonra pek çok kitap yazıldığını ve tercüme yapıldığını, bununla birlikte yeni bir çağın açıldığını söylemiştir. 1587'den sonra başka dillerden tercüme yapılmaya başlanmıştır. 1648'de bu yazıdan ilham alınarak Tod yazısı oluşturulmuştur. Çoymaa, bu yazının ortaya çıkışı neticesinde Klasik Moğol yazı dilinin oluştuğunu ve bu yazı dilinin Moğolistan cumhuriyetinde son yıllara kadar edebî dilde kullanıldığını ve günümüzde de kullanılmaya devam ettiğini ifade etmiştir (Çoymaa 2003: 222, 223). Yazı karakter olarak Uygur yazısına benzemektedir.

Tod Yazısı

Klasik Moğol yazısına dayanan bu alfabe, 1648 yılında Oyrat'lı bir rahip olan Zaya Bandid Namhaycamts (1599-1662) tarafından oluşturulmuştur (Şagdarsüren 2001: 47; Çoymaa 2003: 226). Tod, kelime olarak "net, belirgin" demektir. Bu yazı, "net kılmak" anlamına gelmektedir. Namhaycamts, bazı sesleri daha net göstermek ve belirgin kılmak için Moğol yazısını değiştirip Tod yazısını oluşturmuştur. O, bu yazıyı bütün Moğol kabileleri için oluşturmayı amaçlamıştır (Çoymaa 2003: 226). Bilindiği gibi Moğol yazısında bazı harfler tek bir işaretle gösterilmekteydi. *O, u* için ve *ö-ü* için tek bir harf mevcuttu. İşte, Tod yazısı bu sıkıntıyı gidermiştir (Şagdarsüren 2001: 48).

Araştırmacılar arasında bu yazının Oyratlar arasında mı yoksa bütün Moğollar arasında mı kullanılmaya yönelik keşfedildiği tartışılmıştır (Şagdarsüren 2001: 47). Sanceyev bu konuda şunları söylemiştir: "*Moğol yazısının mükemmel olmayan tarafını geliştirmek için Moğollar Pagspa yazısını kullandılar ama başarılı olmadılar. Bu yüzden Zaya Bandid 17. yüzyılda Tod yazısını oluşturdu. Yazı, Oyratların bir diyalektini yansıtıyordu. Diğer diyalektleri konuşanlar için anlaşılmazdı. Bu yüzden Kubilay'ın emriyle oluşturulan Pagspa yazısı ile Zaya Bandid'in Tod yazısı Moğol yazısıyla mücadelede yenik düşmüşlerdir. Bir ulusu birleştirmek için ulusun mensupları için ortak bir dil gerekmektedir.*" (Çoymaa 2003: 227).

Tod yazısının gelişme safhaları ikiye ayrılmaktadır:

1. 1648'den 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar olan zaman.
2. 18. yüzyılın ikinci yarısından 1924'e kadar olan süre.

Günümüzde Çin'deki Doğu Türkistan Moğollar Tod yazısını kullanmaktadırlar. Moğol Millî Kütüphanesinde bu yazıyla yazılmış yaklaşık iki bin kitap bulunmaktadır (Çoymaa 2003: 228-229).

Tod Yazısı Örneği:³

	ТОД ҮСЭГ			Үгчлөн буулгах гэлийг	
	ӨМӨН	ДУУД	ЭДЭГ		
01	ᠠ	ᠠ	ᠠ	а	10
02	ᠡ	ᠡ	ᠡ	е	20
03	ᠢ	ᠢ	ᠢ	і	21
04	ᠣ	ᠣ	ᠣ	о	22
05	ᠤ	ᠤ	ᠤ	u	23
06	ᠥ	ᠥ	ᠥ	ö	24
07	ᠦ	ᠦ	ᠦ	ü	25
08	ᠬ	ᠬ	ᠬ	x	26
09	ᠭ	ᠭ	ᠭ	k	
10	ᠬ	ᠬ	ᠬ	х(а)	
11	ᠭ	ᠭ	ᠭ	k	
12	ᠭ	ᠭ	ᠭ	г(а)	
13	ᠨ	ᠨ	ᠨ	n	
14	ᠨᠭ	ᠨᠭ	ᠨᠭ	ng	
15	ᠰ	ᠰ	ᠰ	с, г/18	
16	ᠵ	ᠵ	ᠵ	z, j/19	
17	ᠶ	ᠶ	ᠶ	y	
18	ᠸ	ᠸ	ᠸ	t	

СОЕМБО ҮСЭГ

Энэ үсгийг 1686 онд Занабазар гэдэг хүн зохиожээ. Соёмбо гэсэн үг нь угтаа самгард (эртний энэтхэгийн судрын хэлний нэр) хэлээр «өөрөө болсон гэгээн үсэг» гэсэн утгатай ажээ. Занабазар зохиосон зорилгоо хэлэхдээ түрүү үед орчуулсан ном зохиолын орчуулгыг шүүн засаж дахин хэвлэх, мөн гадаад хэлний үгийг нарийсган тэмдэглэх бололцоог улам сайжруулахыг эрмэлзсэн болно гэжээ. 90 орчим үсэг бүхий энэ бичгээр монголоос гадна самгард, төвд зэрэг гадаад хэлний үг, хэрэглэгдэхүүнийг тэмдэглэж бичсэн зүйл бидний үеийг хүртэл хадгалагдан үлдсэн билээ.

Соёмбоор ихэвчлэн зүүнээс баруунш, үгийг үе үеэр нь бичдэг боловч заримдаа дээрээс доош нь бичсэн

Soyömbö Yazısı

Tod yazısının keşfinden 40 yıl kadar sonra 1686'da Halhaların ilk bogd'u Öndörgeegen Zanabazar, Hintlilerin lanz alfabesine bakarak Soyömbö adındaki yazıyı keşfetmiştir. Soyömbö, Samgard dilinde "kendiliğinden oluşmuş ışık" anlamına gelmektedir. Zanabazar'ın yazıyı oluştururken iki amacı vardır. Bunlardan biri, Mançuların eziyetine karşı Moğolların hürriyetini temsil etmek. İkincisi ise Moğolca, Tibetçe ve Samgardça yazılabilen bir yazıya duyulan ihtiyaçtır (Şagdarsüren 2001: 49).

Soyömbö yazısında Moğol, Tibet ve Samgard dillerinin diyalektlerini yazmak için yaklaşık 90 harf vardır. Bu yazı, hürriyet sembolü olduğu için birkaç asır Moğol bayrağında kullanılmıştır (Şagdarsüren 2001: 49). Yazı, 17.-18. yüzyıllardaki canlı Moğolcayı yansıtan bir özelliğe de sahiptir (Şagdarsüren 2001: 50).

³ Resim, www.viahistoria.com/.../ClearScript_Tod_sm.jpg adresinden alınmıştır.

5. Yeni işaretler kullanılmıştır. Moğol yazısı gibi hızlı yazılamayan bir yazıdır.

Kiril Alfabetesi

Moğolistan'da Kiril alfabetine geçiş çalışmalarının tarihi 1930'lara kadar uzanmaktadır. 1930 yılında Moğolistan Komünist Partisinin 8. kurultayında alınan kararda Latin alfabetine önem verilmesinin gereği vurgulanmıştır. Latin alfabeti, bundan sonra on yıl boyunca Moğol yazısıyla birlikte kullanılmıştır. 21.02.1941'de Merkezî Komünist Partisi ile bakanlar kurulunun ortak kararında 29 harfli Latin alfabeti kullanılmaya devam edilsin, diye kesin karar alınmıştır. 25.03.1941'de ise 22/18 kararı ile Kiril'e geçilmiştir (Şagdarsüren 2001: 52). Komünist Partisi'nin merkez komitesince 25/27 nolu toplantı kararı ile 09.05.1941'de 35 harfli Kiril alfabeti kabul edilmiştir. 01.01.1946'dan itibaren bütün yayınlar ve yazışmaların Kiril alfabeti ile olması kararlaştırılmıştır (Şagdarsüren 2001: 53). Kiril'e geçiş tarihini Katzner de 1941 olarak vermiştir (Katzner 2005: 203). Poppe ise, Moğol yazısının 1944'e kadar kullanıldığını belirtmiştir. Ona göre, Moğollar 1944'te Kiril alfabetini kullanmaya başlamışlardır. Buryatlar ise eski alfabeyi 1931 yılında terk etmişlerdir (Poppe 1965: 15).

Yeni yazının kurallarını S. Damdinsüren oluşturmuştur. Ö ve ü gibi harfler alfabeye eklenmiştir. Yeni yazının genel prensibi konuşma dilini yazıya yaklaştırmak olmuştur (Şagdarsüren 2001: 53). ©

Moğolistan'da bugün de kullanılan Kiril alfabesi ve harflerin Latin karşılıkları aşağıdaki şekildedir:

Kiril	Latin	Kiril	Latin
А а	A a	Р р	R r
Б б	B b	С с	S s
В в	V v	Т т	T t
Г г	G g	У у	U u
Д д	D d	Ү ү	Ü ü
Е е	Ye	Ф ф	F f
Ё ё	Yö	Х х	H h
Ж ж	C c	Ц ц	TS ts
З з	Z z	Ч ч	Ç ç
И и	İ i	Ш ш	Ş ş
Й й	Y y	Щ щ	ŞÇ şç
К к	K k	Ъ ъ	sertlik işareti
Л л	L l	Ы ы	I ı
М м	M m	Ь ь	yumuşatma işareti
Н н	N n	Э э	E e
О о	O o	Ю ю	Yu yu
Ө ө	Ö ö	Я я	Ya ya
П п	P p		

KAYNAKLAR

- ÇOYMAA, Ş. (2003), "Mongol Biçig", *Mongol Sudlalm Ögüüllüüd*, s. Ulaanbaatar 2003.
- JANHUNEN, Juha (2003), "Mongol Dialects", *The Mongolic Languages*, London and New York 2003, s. 177-192.
- KATZNER, Kenneth (2005), *The Languages of the World*, London and New York 2005.
- KULLMANN, R - TSERENPİL, D. (2001), *Mongolian Grammar*, China 2001.
- MALMKJAER, Kirsten (1991), *The Linguistics Encyclopeda*, London 1991.
- POPPE, Nicholas (1965), *Introduction to Altaic Linguistics*, Wiesbaden 1965
- POPPE, Nicholas (1992), *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, (Çev: Günay Karaağaç), EÜ Edebiyat Fakültesi Yay. Nu: 68, İzmir, 1992, 254 s. (*Grammar of Written Mongolian*, 2. Baskı, Wiesbaden, 1964, xv +195 s.)
- ROUX, Jean-Paul (2001), *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Kalcı Yayınları, İstanbul 2001.
- ŞAGDARSÜREN, Ts. (2001), "Mongolçudın biçig üseg", *Mongol Sudlalm Erdem Şincilgeeniy Biçig*, Cilt 169, s. 28-75, Ulaanbaatar 2001.